

İbiş'in Rüyası (1982), *Güneş ve Arslan, Sıfırdan Doruğa* (1988). **Röportaj:** *Gagarıngrad Moskova Notları* (1962). **Fıkra ve Makale:** *Gençlik Türküsü* (1964), *Düşman Kazanmak Sanatı* (1979), *Bu Çağın Adı* (1979), *Politika Dışı* (1992).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Tuncer, *Tarık Buğra*, Ankara 1988; Feridun Alper, *Tarık Buğra: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (doktora tezi, 1993), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, I-III; a.mlf., "Tarık Buğra ile Sanat ve Edebiyat Üzerine", *Mina*, sy. 27, Erzurum 1992, s. 6-11; sy. 28 (1992), s. 21-26; sy. 29 (1992), s. 16-21; a.mlf., "Tarık Buğra'nın Tiyatro Eserlerine Genel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar*, I/4, Erzurum 1997, s. 1-12; Beşir Ayvazoğlu, *Tarık Buğra: Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*, İstanbul 1995; Ramazan Gülemdam, *Using Narratology to Study Kemal Tahir and Tarık Buğra's Narrative Strategies Devlet Ana and Osmancık* (doktora tezi, 2000), University of Manchester; Mehmet Tekin, *Tarık Buğra: Söyleşiler*, Konya 2004; Ebru Burcu Yılmaz, *Tarık Buğra: İnsan ve Eser* (doktora tezi, 2005), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Tarık Buğra* (ed. Mehmet Tekin-Ebru Burcu Yılmaz), Ankara 2008; Nuran Özlük, *Gök Ekini Biçer Gibi: Tarık Buğra'nın Anadolu'su*, İstanbul 2010; Gürsel Aytaç, "Tarık Buğra'nın Romanı: Yağmur Beklerken", *Yazko Edebiyat*, V/27, İstanbul 1983, s. 113-119; Muhsin Karabay, "Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar", *Türk Edebiyatı*, sy. 233, İstanbul 1993, s. 20-30; Turan Karataş, "Tarık Buğra'nın Öyküleri ve Öykücülüğü", *Bilig*, sy. 48, Ankara 2009, s. 119-136; B. Altunış Gürsoy, "Buğra, Tarık", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2002, II, 340-342.

FERİDUN ALPER

BUHÂRÎ, Cüneyd b. Muhammed

(جنید بن محمد البخاری)

Cüneyd b. Muhammed b. Ahmed
b. Osmân b. Ebî Bekr el-Buhârî
(1906-1993)

Nijeryalı âlim, şair
ve devlet adamı.

Nijerya'da ilim ve siyasetle ilgilenen, 1817 yılından itibaren Sokoto vezirliği görevini üstlenen bir aile içinde doğdu. Babası Muhammed b. Ahmed 1903'teki İngiliz işgali sırasında vezirdi. 1915'te babası vefat ettikten sonra bakımını amcası Vezir Muhammed Sambo b. Ahmed, onun da vefatı üzerine kardeşi Vezir Abdülkadir üstlendi. Küçük yaşından itibaren İslâmî ilimleri öğrenmek amacıyla âlimlerin meclislerinde bulundu. İlk hocası Muhammed Bello Mescidi'nin imamı Ebû Bekir Bûbe'dir. Kendisinden Osman b. Fûdî'nin eserlerini okudu. Ardından Yahyâ b. Halîl'den edebiyat ve şiir, Yahyâ b. Abdülkâdir'den

hadis dersleri aldı. 1934'te orta öğretimde öğretmenliğe başladı, sonraları Nijerya devlet başkanlığı yapacak olan Elhaci Şeyh Şagari (Alhaji Shehu Shagari) onun öğrencisi oldu. 1940'ta Külliyyetü'l-muallimât'a hoca tayin edildi. Ardından sultanın dinî konularda danışmanlığını yaptı. 1948'de kardeşi Abbas'ın yerine Sokoto vezirliğine getirildi. Nijerya müslümanlarının problemlerini çözmek için oluşturulan bazı kurumlarda aktif rol oynadı. Nijerya'nın kuzey eyaletlerinin başşehri olan Kaduna'daki Meclisü'l-ümerâ ve'r-rüesâ'da 1952-1966 yıllarında üye olarak faaliyet gösterdi. Kuzey Naibler Meclisi'nde Sokoto temsilciliği yaptı. Bu dönemlerde de danışmanlık görevi sürmekteydi. Afrika'ya ve Arap ülkelerine gönderilen heyetlere başkanlık etti. Nijerya'daki müslümanları bir araya getiren el-Meclisü'l-a'lâ li's-suûni'l-İslâmiyye'nin kuruluşuna katıldı, ayrıca Kuzey Nijerya'nın ilk başbakanı olan Ahmedü Bello'nun kurduğu Cemâatü nasri'l-İslâm'ın ilk başkanı oldu. 1961'de Nijerya'nın en büyük üniversitesi olan Ahmedu Bello Üniversitesi kendisine edebiyat alanında fahri doktora verdi. 1976-1977'de Sokoto eyaletindeki Yazma Eserler ve Belgeler Merkezi'nin müdürlüğüne getirildi. Eserlerini Arap, Hevsâ ve Fülânî (Fulbe) dillerinde yazıyordu. Buhârî, seyahat ettiği yerleri ustaca tasvir etme yeteneğine sahip bir şair, ayrıca dil, edebiyat ve tarih konularında bilgisine başvuru bir âlimdi. Eserlerinde edebî mirası ihya etmeye, ülkesinde ilim ve kültür hayatını canlandırmaya çalıştı. Zühd ve takvâ sahibi bir âlim olan Buhârî vefat ettiğinde geriye bir gün önce yanına gelen bir misafirin hediye ettiği az miktarda paradan başka bir şey bırakmamıştı.

Eserleri. Elliden fazla eser kaleme aldığı belirtilen Buhârî'nin *Revâ'ihu'l-ezhâr min ravzâti'l-cinân* adını taşıyan, klasik Arap şiiri tarzında kırk kasideden oluşan küçük hacimli bir divanı vardır. Şiirlerinde Câhiliye ve Abbâsiler dönemi şairlerinin etkisi görülür (Ahmad Khâni – Kabir Ahmed Gandhi, s. 235). Genelde methiye, mersiye ve tasvirlerden meydana gelen kasidelerin bir kısmını sömürgecileri hicvetmek için yazmıştır. Bazı kasidelerine İngiliz işgali öncesindeki Sokoto hilâfetine ağıt yakarak başlar, o dönemin sultanlarının yanı sıra bazı mutasavvıf ve âlimleri de metheder. Bunlar arasında Şeyh Osman b. Fûdî, onun kardeşi Abdullah, Muhammed Bello ve ilk hocası Ebû Bekir Bûbe özel bir yer tutar. Hz. Peygamber, sahâbe, büyük mutasavvıflar,

Sokoto hilâfetine eski sultanları ile tevesülde bulunarak Allah'a yakarış içeren şiirlerinin yanında 1946'da gerçekleştirdiği hac ziyaretine dair kasideleri de vardır (*Qasida Poetry*, II, 425). Ömer Mûsâ Gaden, *Edebü'r-rihle fi Dîvâni revâ'ihu'l-ezhâr min ravzâti'l-cinân* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (2012, Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi İlahiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi). Buhârî'nin diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Tenşîhü'z-zâ'irîn li-mezâri emiri'l-mü'minin Muhammed Bello* (Zaria 1960); *Buğyetü'r-râğîbîn bi-ziyâdeti İsfâti'z-zâ'irîn* (Zaria 1961); *İsfâfû'z-zâ'irîn bi-zikri türebi'l-evliyâ'i's-şâlihîn* (Zaria 1961, Hevsâ diline tercümesiyle birlikte); *İthâfû'l-ihvân bi-zikri'l-emâkini'lletî ekâme fihâ eş-Şeyh 'Osmân* (İng. trc. "A Contribution to the biography of the Shaykh Usman, mentioning the various places where he stayed", trc. Abdullahi Smith – Osman İsmail, *Studies in the History of Sokoto Caliphate*, ed. Y. B. Usman, Zaria 1979, s. 463-472); *Kalâ'idü'l-ikyân fi zikri umûri's-Şeyh 'Osmân* (Sokoto, ts.); *Zabî'ü'l-mültekatât mine'l-ağbâri'l-müteferrika fi'l-mü'ellefât* (Sokoto, ts.); *İfâdetü't-tâlibîn fi zikri ba'zı kaşâ'idi emiri'l-mü'minin Muhammed Bello* (Sokoto, ts.); *Müthîfû'l-ihvân bimâ etâ fi'l-Keşf ve'l-beyân* (Kano, ts.); *Ta'limü'l-ihvân bi-zikri men te'alletü minhü luğate'l-Fûlân* (Zaria, ts.); *Tefrîcû'n-nefs bi-zikri ziyâreti'l-İrâk ve'l-İkuds* (Sokoto, ts.); *'Arfû'r-reyhân fi't-teberrük bi-zikri's-Şeyh 'Osmân* (Zaria, ts.); *Merte'u'l-ezhân 'alâ luğati'l-Fûlân* (Zaria, ts.); *Neylü'l-ereb fi istiğşâ'in-ne-sebi'l-Fûlânî* (Sokoto, ts.) (eserlerinin bir listesi ve yazma nüshaları için bk. Hunwick, II, 197-211).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmad Khâni – Kabir Ahmed Gandhi, *State and Society in the Sokoto Caliphate*, Sokoto 1990, s. 235; Ali b. Eyyûb Nâcî, *Leme'hât 'ani'l-İslâm fi Neycîriyâ beyne'l-ems ve'l-yevm*, Küveyt 1990, s. 144; John O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Central Sudanic Africa*, Leiden 1995, II, 196-211; *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa* (ed. S. Sperl – Ch. Shackleton), Leiden 1996, I, 93; II, 425-426; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilâtü Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Beyrut 1418/1997, s. 128-130; a.mlf., *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 2002, I, 116-117; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 67; Yûsuf Mar'aşî, *'İkdü'l-cevher fi 'ulemâ'ir-rub'i'l-evel mine'l-karni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1771-1773; Muhammed S. Umar, *Islam and Colonialism: Intellectual Responses of Muslims of Northern Nigeria to British Colonial Rule*, Leiden 2006, s. 178-183.

HALİM ÖZNRHAN